

بخش دوم

بررسی درس‌ها

● مقدمه

بر اساس مصوبه شورای عالی آ.پ. در پایه ششم ابتدایی، در یک هفته، ۵ ساعت به درس فارسی (فارسی و نگارش) اختصاص دارد. منظور از ۵ ساعت پنج جلسه (زنگ) پنجاه دقیقه‌ای است که پرداختن به کلیه فعالیت‌های دستوری، ادبی، نگارشی، املائی و... در این بازه زمانی اتفاق می‌افتد. به همین جهت در تدوین برنامه کلاسی تفکیک عنوان (املا، انشا، خواندن، نوشتن و...) صورت نمی‌گیرد و به هر پنج جلسه نام «فارسی» اطلاق می‌شود. معلم به تشخیص خود و با توجه به موقعیت کلاس، فرایند آموزش را برنامه‌ریزی می‌کند. برای مثال اگر اکثر دانش‌آموزان در املا ضعف دارند، معلم ساعات بیشتری را به تقویت مهارت املا اختصاص می‌دهد یا اگر اکثریت کلاس استعداد بالایی در نگارش و بندنویسی دارند، وقت بیشتری برای توسعه این مهارت اختصاص می‌دهد. مهم تکمیل آموزش محتوای کتاب، مطابق با جدول بودجه‌بندی مورد توافق شورای آموزشی مدرسه است.

در این فصل با احتساب ماه‌های مفید آموزشی و در نظر گرفتن موقعیت کلاس‌های چندپایه، دوزبانه، پرجمعیت و تعطیلی پیش‌بینی نشده، بر اساس تنوع آب و هوایی در کشور، تعطیلات نوروزی و... همان ۱۷ درس در قالب ۱۴۰ جلسه فارسی در نظر گرفته شده است. برای هریک از دروس «یک، سه، چهار، شش، نه، ده، دوازده، پانزده و شانزده» هفت جلسه تدوین گردیده است. برای بقیه دروس که درانتهای فصل قرار گرفته‌اند و علاوه بر عناصر صرفی موجود، سه فعالیت «کارگاه درس‌پژوهی»، «درک متن» و «هنر و سرگرمی» اضافه دارند، نه جلسه منظور شده است. علاوه بر آن در پایان هر فصل نیز یک جلسه برای ارزشیابی پایان فصل گنجانده شده است تا معلمان با آramش، فرصت اجرای کلیه فعالیت‌ها را منطبق با اهداف بیان شده داشته باشند.

زبان فارسی با همه اجزا و ارکان زندگی روزمره دانش‌آموزان آمیخته است؛ لذا با تأکید فراوان از معلمان گرامی درخواست می‌گردد با تعهد و تلاش، برای همه عناصر سازنده کتاب فارسی اهمیت قائل شوند. روش‌ها، شگردها و پیشنهادهایی که در این فصل به صورت درس به درس ارائه می‌شود، تلنگری بر گستره دانش و خلاقیت معلمانی است که در کلاس آموزش فارسی، خالق زیبایی‌هایی شگرف خواهند بود.

سخنی با معلمان محترم کلاس‌های چند پایه

در نظام آموزش رسمی ما، کلاس‌های شش پایه بر اساس دو دوره ابتدایی و متوسطه تا سال ۱۳۴۵ رواج داشت و از مهر ماه ۱۳۴۵ آموزش رسمی به سه دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه تقسیم گردید و دوره آموزش ابتدایی پنج ساله شد؛ از سال ۱۳۹۱ با تصویب برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، نظام آموزش ۶+۳+۳ به اجرا در آمد و دوره ابتدایی در شش سال، سازماندهی گردید.

کلاس‌های چند پایه

از آغاز تا کنون در نظام آموزشی ما کلاس چند پایه، برنامه آموزشی مستقل از آموزش رسمی نداشته و دارای معلم و کتاب ویژه نبوده است و این خود سرآغاز پیدایی گره‌ها و مشکلات آموزشی است. مقصود از کلاس چند پایه «کلاسی است با حضور دانش‌آموزان دو یا چند پایه تحصیلی که با تدریس یک معلم و در یک کلاس درس تشکیل و اداره می‌شود» (آقازاده و فضلی، ۱۳۸۴).

برخی از مشکلات این گونه مدارس :

۱- **مشکل نیروی/انسانی :** در کلاس چند پایه، معلم علاوه بر تدریس محتوای آموزشی همه برنامه‌های درسی، امور اداری مربوط به مدیر، متصدی امور دفتری، وظایف مربی بهداشت، معلم ورزش و... را بر عهده دارد.

۲- **الگوی آموزشی :** آموزش چندپایه، به دلیل داشتن شرایط ویژه، نیازمند تغییر و طراحی الگوی ویژه است.

۳- **آموزش :** معمولاً معلمان برای تدریس در این کلاس‌ها، آمادگی، اطلاعات و تجربیات مناسب ندارند و از آموزش لازم و ویژه که زمینه‌ساز تجربه عملی و تفکر جدی درباره تدریس چندپایه باشد؛ برخوردار نیستند.

۴- **سازماندهی برنامه درسی :** برنامه درسی غیر قابل انعطاف و پایه محور، مشکل دیگری است که در آموزش چند پایه وجود دارد. آموزش مطالب و مفاهیم یکسان با کلاس‌های عادی، در زمان کم با حجم زیاد و کمبود امکانات برای معلمی که معمولاً آموزش خاصی ندیده است، معلم را به آزمایش و خطا دچار می‌کند.

۵- **موقعیت جغرافیایی، اقتصادی، فرهنگی :** اکثر کلاس‌های چند پایه (۳۰ درصد کلاس‌های روستایی) در مناطق محروم روستایی، مناطقی با جمعیت کم، کمبود امکانات، مشکلات اقتصادی با تفاوت‌های زبانی و گویش‌های محلی (مسئله دوزبانگی) قرار دارند.

۶- **کمبود وقت :** یکی از مشکلات معلمان چندپایه، مانند مشکلات معلمان یک پایه، کمبود وقت

است. براساس استانداردهای جهانی آموزش و پرورش، مدت آموزش به طور متوسط ۳۱۱ دقیقه در روز است. در مدارس ابتدایی کشور ما در حدود ۲۴۰ دقیقه در روز است.

برنامه درسی فارسی با توجه به این مسائل و واقعیت‌های موجود در فضای آموزش رسمی کشور، طراح شده و کتاب فارسی نیز بر پایه همین نگرش تدوین و سازماندهی گردیده است و روح برنامه با اصل انعطاف‌پذیری، همخوانی دارد.

توجه به نکات زیر آموزش فارسی را در کلاس‌های چندپایه بهبود می‌بخشد:

- ارتباط عمودی و افقی بین مطالب، از کتاب‌های پایه سوم تا ششم بسیار بالا و منطقی است و تدریس در پایه‌های پایین‌تر نوعی بازآموزی برای پایه‌های بالاتر است، بالعکس تدریس در پایه‌های بالاتر موجب پیش‌خوانی در پایه‌های پایین‌تر می‌شود.

- در صورت رعایت لحن ادبی شعر، متن درس‌ها و بخوان و بیندیش‌ها، فضای النذاذ برای دیگر دانش‌آموزان پایه‌های موجود در یک کلاس ایجاد خواهد شد.

- فعالیت‌های خواندن و نوشتن، اکثر به صورت فعالیت‌هایی که در گروه انجام می‌شود، پیش‌بینی گردیده است؛ لذا فرصتی را به معلم می‌دهد تا نسبت به نظارت و هدایت فرایند آموزش هم‌زمان سایر پایه‌ها، اهتمام ورزد.

- روش‌های آموزش املا از پایه سوم تا پنجم در کتاب‌های راهنما به صورت‌های مختلف و خلاقانه پیشنهاد گردیده است، و اکثر دانش‌آموزان با این تکنیک‌ها آشنا هستند. معلمین محترم می‌توانند با بهره‌گیری از تجربه پیشین دانش‌آموزان در تدریس املا، آموزشی، تمام پایه‌ها را در یک زنگ درگیر نمایند.

- ملزم کردن دانش‌آموزان به حفظ شعر، در بخش «بخوان و حفظ کن» حافظه آنها را تقویت خواهد کرد. در آموزش فعالیت مذکور، پیشنهاد شده است هر روز چند دقیقه به صورت همخوانی مبادرت به حفظ شعر شود، دانش‌آموزان دیگر پایه‌ها هم می‌توانند در این فعالیت شرکت نمایند.

- در صورت نبود لوازم پخش صوت برای استفاده از کتاب‌گویی یا متن‌های شنیداری، دانش‌آموزان پایه‌های بالاتر می‌توانند این کار را با نظارت معلم انجام دهند. در پایه ششم در سه درس دو، شش و دوازده فعالیت «گوش کن و بگو» آمده است که با تدبیر معلم به بهترین شکل به اجرا در می‌آید.

- دانش‌آموز پایه ششم به عنوان «معلم یار»، می‌تواند در تمرین خواندن متون (با راهنمایی و نظارت معلم)، که به صورت خطابی، سطر خوانی، دکلمه خوانی و جمله خوانی انجام می‌گردد، بسیار مؤثر باشد و در قرائت متون فارسی ششم بارعایت لحن مناسب نیز پیشرفت خواهد کرد.

یکی از موضوعات مهم در اجرای موفق برنامه آموزش در کلاس‌های چند پایه، مدیریت درست و

دقیق زمان و برنامه‌ریزی سنجیده برای آن است. از این رو انتظار می‌رود آموزگاران گرامی با هماهنگی معاونت آموزشی و بنا بر تشخیص خود و با توجه به میزان پیشرفت فرایند یاددهی – یادگیری و توانایی فراگیران و نیز شرایط ویژه اقلیمی در اجرای بهینه و مؤثرتر آموزش گام بردارند.

ستایش

به نام آن که جان را فکرت آموخت

● اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی دانش آموز با تحمیدیه و اهمیت ستایش کردگار؛
  - ۲- تلطیف روحیه دانش آموز؛
  - ۳- تقویت مهارت خوش آغازی؛
  - ۴- تقویت علاقه دانش آموزان به حمد و ستایش پروردگار؛
  - ۵- تقویت توانایی دانش آموز در خواندن متن تحمیدیه؛
  - ۶- تسری کاربرد تحمیدیه در زندگی خود؛
  - ۷- بررسی مفاهیم ستایش و تحمیدیه.
- در سنت ادبی و فرهنگی کشور ما معمولاً هر کتابی با تحمیدیه و ستایش خدای یکتا آغاز می شود. این گونه ستایش ها، روح انسان را به سمت بندگی و اخلاص سوق می دهد. متن ستایش در قالب شعر، جلوه ذات الهی را باشکوه تر می سازد. اعتقادات دینی ما، هر روح جست و جویی را به تفکر درباره آفرینش و قدرت لایزال الهی فرا می خواند.

● روش های پیشنهادی تدریس

- ۱- همخوانی
- ۲- دکلمه خوانی
- ۳- بحث گروهی

● روش کاربردی بحث گروهی

این روش گفت و گویی است سنجیده و منظم درباره موضوعی خاص که مورد علاقه مشترک شرکت کنندگان در بحث است. برخلاف روش سخنرانی، در این روش فراگیران در فعالیت های آموزشی فعالانه شرکت می کنند و مسئولیت یادگیری را بر عهده می گیرند. آنها در ضمن مباحثه، از اندیشه و نگرش های خود با ذکر دلایل متکی بر حقایق، مفاهیم و اصول علمی، دفاع می کنند. در این روش دانش آموزان باید در سازماندهی عقاید و دیدگاه های خود، مهارت یابند و انتقادات دیگران را، چه درست و چه نادرست، تحمل کنند و در ضمن بحث به ارزیابی نظرات مختلف بپردازند.

● اهداف روش بحث گروهی

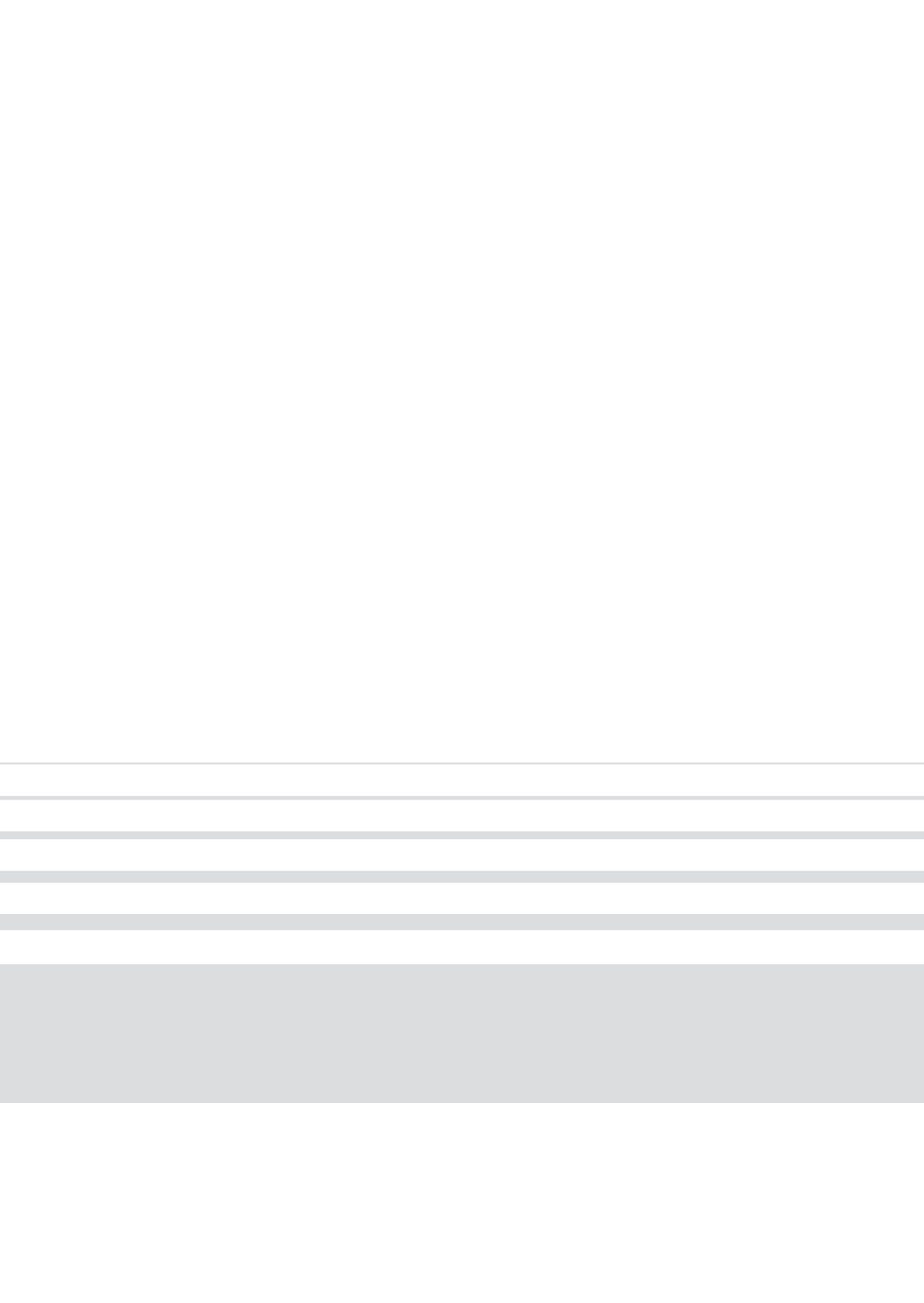
- ۱- ایجاد علاقه به بحث و پرورش تفکر انتقادی؛
- ۲- ایجاد توانایی اظهارنظر در جمع و تقویت انتقادپذیری؛
- ۳- تقویت قدرت بیان و استدلال، تجزیه و تحلیل و تصمیم گیری؛
- ۴- تقویت قدرت رهبری در گروه و ایجاد رابطه مطلوب اجتماعی.

● مراحل اجرا

معلم برای استفاده مطلوب از این روش، لازم است مراحل زیر را با نظارت مستقیم خود به اجرا درآورد :

- ۱- گروه بندی دانش آموزان؛
- ۲- اعلام موضوع مورد نظر برای بحث گروهی، مثال : «در این درس موضوع مورد نظر می تواند اهمیت ستایش در زندگی باشد»؛
- ۳- پرداختن دانش آموزان در گروه به مطالعه و اظهارنظر و بحث؛
- ۴- نتیجه گیری از مباحث انجام شده؛
- ۵- پیگیری نتایج بحث گروهی (معلم تیزهوش به پیگیری نتیجه بحث گروهی می پردازد و از انحراف بحث، بدون از دست دادن خط کلی، جلوگیری می کند و نظارت عمومی کلاس را به دست می گیرد).

فصل اوّل

آفرینش

اهداف

- ۱- آشنایی دانش‌آموزان با مراتب هستی؛
- ۲- ترویج رویکرد شکرگزاری از نعمات الهی در بین دانش‌آموزان؛
- ۳- توسعه مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان (خواندن، نوشتن، شنیدن و سخن گفتن)؛
- ۴- بهبود و تقویت مهارت دانش‌آموزان در فهم و درک محتوای درس.

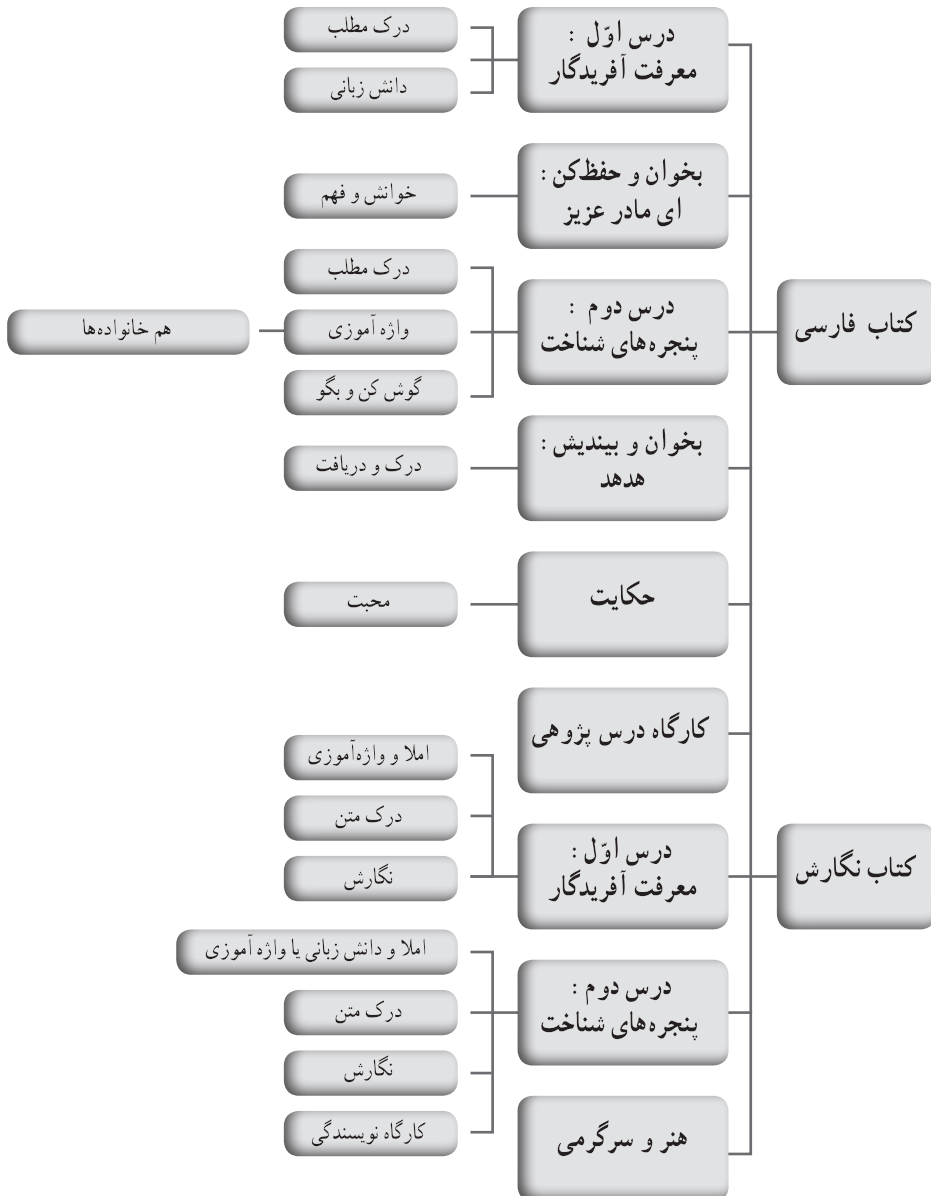
ساختار و محتوای فصل و درس‌ها در یک نگاه

ایجاد نقشه ذهنی و شبکه مفهومی: پیش از پرداختن به محتوای درس‌ها و آموزه‌های هر فصل، لازم است به صفحه عناوین فصل‌ها، توجه و درباره آنها تأمل کنیم. عنوان هر فصل در حقیقت، ایستگاهی است که ما در آن توقف می‌کنیم و موضوع و مفهوم کلی عنوان را بهانه تفکر و تأمل قرار می‌دهیم. عنوان فصل، هسته مرکزی شبکه مفهومی و نقشه ذهنی ما را تشکیل می‌دهد. هر یک از درس‌ها، حکایت، بخوان و بیندیش و شعرخوانی، بحث‌هایی از آن شبکه مفهومی را کامل می‌کنند. ایجاد فرصت و گفت و گو درباره کشف ارتباط میان عنوان فصل و درس‌ها و دیگر عناصر محتوایی یک فصل، به معلم کمک می‌کند تا آموزش را بر پایه یک نقشه و طراحی، ارائه نماید و ارتباط بخش‌های مختلف فصل را به خوبی تبیین کند. این کشف ارتباط به ذهن دانش‌آموزان هم جهت و انسجام می‌بخشد و درک و دریافت محتوای فصل و ارتباط درس‌ها و اجزای محتوایی را آسان می‌سازد.

بنابراین، پیش از آغاز آموزش در هر فصل، ترسیم نمودار شبکه مفهومی برای ایجاد نقشه ذهنی یاددهی – یادگیری، گام بسیار با ارزشی است.

طراحی واحدهای یادگیری فصل اول

ستایش

ستایش یا تحمیدیه، سرآغازی زیبا در کتاب فارسی است که یاد و نام خدا و توکل به او را تداعی می‌کند. ستایش شعری زیبا از «شیخ محمود شبستری» است که در تدریس آن روش‌های دکلمه‌خوانی، گروه‌خوانی، پرسش و پاسخ و بحث گروهی پیشنهاد می‌گردد. دانش‌آموزان با تحمیدیه و اهداف آن در سال‌های گذشته آشنا شده‌اند. در این پایه نیز امیدواریم دانش‌آموزان با این تحمیدیه به شور و شوق آیند و ضمن مدد گرفتن از حضرت حق، علاقه‌مندی خود را به ادبیات غنی فارسی بیفزایند.

درس اول : معرفت آفریدگار

● اهداف آموزشی

- ۱- درک زیبایی های آفرینش در تاریخ بلعی و در شعر سعدی؛
- ۲- شناخت زیبایی های آفرینش در نمونه های دیگری از متون ادبی؛
- ۳- توانایی قرائت شعر با لحن و آهنگ مناسب؛
- ۴- بیان مفاهیم کلیدی و اصلی شعر؛
- ۵- شناخت شاعر و آثار وی.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش های پیشنهادی تدریس

- ۱- همیاری
- ۲- روش بدیعه پردازی
- ۳- روش گردش علمی

● **روش کاربردی بدیعه پردازی :** روش بدیعه پردازی (مقایسه ای) از روش های الگوی پردازش اطلاعات است. این الگو به وسیله «ویلیام گوردن» و دستیاران وی (۱۹۶۱) طراحی شده و شیوه ای لذت بخش برای پرورش تفکر خلاق است. عنصر اصلی در این روش استفاده از قیاس هاست که به وسیله آن، موضوعی معمولی و آشنا با شیوه ای نو بررسی و بیان می گردد. هدف از ارائه این روش کمک به شناخت فرایند خلاقیت با به کارگیری آرایه هایی است که دانش آموزان با آن آشنا هستند و با به کار بستن آنها نوشتن خود را به فارسی معیار و رسمی کشور نزدیک می کنند.

این روش معمولاً بر پنج مرحله بنا نهاده می شود. در این طرح درس موضوع «بهار» از فصل آفرینش و زیبایی را در نظر گرفته ایم و از فراگیران خواسته ایم که آن را توصیف کنند. شرح توصیف آنها از نظر شما خواهد گذشت :

مرحله اول، توصیف/تولید: در آغاز از فراگیران خواسته‌ایم که هر یک «بهار» را در جمله‌ای توصیف کنند. تعدادی از جمله‌ها را به انتخاب خود و فراگیران بر روی تابلو یادداشت کردیم. جمله‌هایی که بر روی تابلو نوشته شده، به این قرار بود:

- بهار فصل سرسبزی طبیعت است.
- بهار فصل نشاط است.
- بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست.
- بهار فصل پرواز پرندگان است.
- بهار شروعی دوباره است.

مرحله دوم، قیاس تشبیه مستقیم: در این مرحله از فراگیران پرسیده شد «شما بهار را به چه چیز، تشبیه می‌کنید و یا بهار را شبیه چه می‌دانید؟» در این زمان فراگیران تلاش کردند تا «بهار» را در خیال خود به پدیده‌های گوناگونی تشبیه کنند. بهترین تشبیهات را با انتخاب خود و فراگیران، بر روی تابلوی کلاس نوشتیم. تشبیهات انتخاب شده به این قرار بود:

- بهار همانند طلوع دوباره زندگی است.
- بهار تولد دوباره زمین است.
- بهار همانند نو شدن لباس طبیعت است.
- بهار کودکی فصل‌هاست.
- بهار فریاد سبز طبیعت است.

مرحله سوم، قیاس شخصی (تشخیص یا انسان‌انگاری): در این مرحله از فراگیران پرسیدیم: «شما اگر بهار بودید چه احساسی داشتید» یا اینکه یکی از مناسب‌ترین تشبیهاتی را که در مرحله دوم می‌پسندید، انتخاب کنید و خود را به جای آن قرار دهید و احساس خود را بیان کنید. به فراگیران یادآوری کردیم که جمله‌هایی را بیان کنند که با جمله‌های مرحله قبل اختلاف داشته باشد. جمله‌هایی که برگزیده شد، به این قرار بود:

- من با آمدنم زمین را بیدار کردم.
- من بارانی بی‌کران بر شکوفه‌ها و غنچه‌ها هستم.
- نام من بیانگر سرسبزی زمین است.
- من گیاهان را از دل زمین بیرون می‌آورم.
- وظیفه من سرسبزی دنیاست.

مرحله چهارم، قیاس تضاد : در این مرحله از فراگیران خواستیم که با مرور جمله‌های پیشین، واژه‌هایی را که با هم در تضادند یا مخالف هم‌اند انتخاب کنند و با آنها یک ترکیب یا جمله بسازند. (با ارائه نمونه‌هایی قابل فهم، این مرحله برای فراگیران ملموس گردید، مانند دشمن دوست نما، فریاد بی صدا، صخره‌های آسمان و...). ترکیب‌ها و جمله‌هایی که انتخاب شدند، بر روی تابلو نوشته شد :

- تولّد پایان بخش

- بهار سرمای زمستان را به گرمایی دل پذیر تبدیل می‌کند.

- بهار طلوعی در تاریکی

- بهار جان دوباره‌ای بر طبیعت بی جان است.

مرحله پنجم، توصیف خلاق : در این مرحله فراگیران را به موضوع اصلی انشا که «بهار» است برگردانیدیم و از آنها خواستیم که با استفاده از جمله‌هایی که بر روی تخته نوشته شده است، موضوع را در قالب یک متن توصیفی، داستان، خاطره یا... بیان کنند. به آنها یادآوری کردیم که لازم نیست همه جمله‌ها یا ترکیب‌های نوشته شده را در انشای خود به کار برند بلکه با انتخاب برخی از آنها و جمله‌های جدید خود که متناسب با موضوع انشاست، تفکرات خود را بر روی کاغذ بیاورند. همچنین یادآور شدیم که این کار می‌تواند فردی یا گروهی انجام گیرد. این مرحله همان حیطه «ترکیب» از حیطه‌های شش‌گانه‌ای است که «بلوم» در مطالعات خود بیان کرده است. آنچه در ادامه می‌خوانید یکی از انشاهایی است که به قلم فراگیران نوشته شده است :

بهار

بهار شروعی دوباره است. بهار فصل شکفتن شکوفه‌هاست؛ فصلی پر از نشاط و سرسبزی طبیعت زیبا. فصلی که آواز پرندگان لاله‌های گوش را قلقلک می‌دهد. بهار همانند طلوع دوباره زندگی است. بهار کودکی فصل‌هاست و فریاد سبز طبیعت. بهار چون کودکی با نشاط لبخند را بر لب انسان می‌آورد. من فصلی هستم که در آن زمین لباس سبز بر تن می‌کند. نام من بیانگر سرسبزی زمین است.

من فصلی هستم که سرمای توان فرسای زمستان را به گرمای دلپذیر تبدیل می‌کنم. من جان دوباره‌ای بر طبیعت می‌بخشم. من فصل فراوانی نعمت‌های خدایم. با تولّد من سرما پایان می‌گیرد. در پایان چه خوب است که به سخن سعدی درباره بهار گوش دهیم :

بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار خوش بُود دامن صحرا و تماشای بهار

توجه : از سال ۳۵۲ ه. ق ابوعلی بلعمی وزیر دانشمند منصور بن نوح سامانی به امر وی، مأموریت یافت که تاریخ مفصلی را که محمد بن جریر طبری به عربی نوشته بود، به فارسی برگرداند. بلعمی پس از شروع به ترجمه این کتاب، اطلاعات دیگری راجع به تاریخ ایران به دست آورد و بر آن افزود و با حذف مطالبی از اصل تاریخ طبری در واقع آن را به صورت تألیفی مستقل در آورد که به «تاریخ بلعمی» شهرت یافته است. این کتاب هم امروز در دست است و از متون تاریخی مهم عصر سامانی به شمار می‌رود.

پیام درس : پیام اصلی این درس ذکر و ستایش پروردگار توسط تمامی عناصر و ارکان طبیعت است. **درک مطلب:** در بخش درک مطلب، پرسش‌هایی طرح شده‌اند که کلیه سطوح درک متن را شامل می‌شوند. در پاسخ به سؤال‌های استنباطی لازم است دانش‌آموزان از فضای متن فراتر روند و از دانش گذشته خود استفاده کنند و به این ترتیب خلأهای متن را پر کنند. به عبارت دیگر برای پاسخ به سؤال‌های استنباطی دانش‌آموزان باید اطلاعات متن را با دانش پیشین خود درباره موضوع تلفیق کنند تا بتوانند به استنباط برسند.

در هر درس، یک سؤال در درک مطلب خالی گذاشته شده است. یکی از روش‌های فراشناختی در تقویت درک متن، طرح سؤال از متن است؛ بنابراین پرداختن به این سؤال در افزایش درک متن دانش‌آموزان بسیار مؤثر است؛ لذا توصیه می‌شود به طرح یک پرسش اکتفا نشود و سؤال‌های متعددی بیان گردد.

اهمیت درک متن و مسئله ضعف دانش‌آموزان در درک متن، ایجاب می‌کند یک سوم از وقت کلاس به آموزش آن اختصاص داده شود. لازم است توجه شود که تمامی دانش‌آموزان به سؤال‌ها پاسخ دهند. برای این منظور باید ابتدا به آنها زمان دهیم تا فکر کنند و به سؤال‌ها پاسخ دهند. لازم است معلمان محترم سطوح درک متن را بشناسند و نمونه سؤال‌هایی برای آنها طراحی کنند تا کاملاً بر این حوزه مسلط شوند. البته مرز مشخص و کلیشه‌ای برای دانش‌آموزان در نظر گرفته نمی‌شود و در هر تنیدگی سطوح، در جهت تکمیل یکدیگر به کیفیت درک متن دانش‌آموزان کمک می‌کند.

همچنان که پیش‌تر گفتیم، سطوح درک متن عبارت‌اند از :

- سطح ۱: دیده و شنیده گویی (درک اولیه)
- سطح ۲: معنایابی (استنباط)
- سطح ۳: برهم نهی (تلفیق)
- سطح ۴: معنا سازی (تفسیر).

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

جمله : مجموعه‌ای از کلمات است که بر روی هم معنی تمام و کاملی داشته باشد. در زبان فارسی جمله، به سخنی گفته می‌شود که از نهاد و گزاره تشکیل شده است.

الف) جمله از نظر محتوا دارای انواع خبری، پرسشی، تعجبی، امری و دعایی است. دانش‌آموزان در گروه از متن درس به استخراج انواع جمله می‌پردازند و آنها را در کاربرد یادداشت می‌کنند. ادامه، براساس محتوا جملات را دسته‌بندی می‌کنند.

ب) اجزای جمله به دو صورت عادی و بلاغی کنار هم قرار می‌گیرند. در شیوه عادی جایگاه نهاد و گزاره و فعل مشخص است و جمله با نهاد آغاز و با فعل تمام می‌شود. اما در شیوه بلاغی که در نظم بیشتر کاربرد دارد جای اجزای جمله جابه‌جا می‌شود. معلم می‌تواند انواع جمله را در قالب بلاغی در اختیار گروه‌های کلاس قرار دهد تا آنها را مرتب کنند. مثال :

خاتم ملک سلیمان است، علم
جمله عالم صورت و جان است علم
(مولانا)

به شکوفه‌ها، به باران،
برسان سلام مارا
(شفیعی کدکنی)

برخیز و مخور غم جهان گذران
بنشین و دمی به شادمانی گذران
(خیام)

حکایت

حکایت نوعی از داستان کوتاه به شمار می‌رود که در آن درس یا نکته‌ای اخلاقی نهفته است. این درس یا نکته بیشتر در پایان حکایت بر خواننده آشکار می‌شود. شخصیت‌های حکایت، اشخاص، حیوانات یا اشیای بی‌جان‌اند. بهترین نمونه‌های حکایت در زبان فارسی را می‌توان در هزار و یک شب دید. حکایت‌ها معمولاً طوری نوشته می‌شوند که خواننده به سادگی آن را درک کند. ادبیاتی را که در حکایات به کار برده می‌شود «ادبیات تعلیمی» می‌نامند (رنج بر، وحید، ۱۳۹۱). حکایت «محبت» را می‌توان به صورت ایفای نقش در کلاس به اجرا گذاشت.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۱)

فعالیت‌های نوشتاری هر درس در سه بخش «املا و دانش‌زبانی یا واژه‌آموزی»، «نگارش» و «کارگاه نویسندگی» طراحی شده است. این فعالیت‌ها در جلسات جداگانه و لزوماً در کلاس به انجام می‌رسد. دانش‌زبانی و واژه‌آموزی به تناوب در کتاب فارسی آمده است. فضای تمرین نوشتاری آن فعالیت‌ها در صفحه اول هر درس به همراه فعالیت‌های املایی پیش‌بینی شده است.

در این درس در فعالیت اول، منظور از کلمات مرتبط، کلمات از منظر محتوا و پیام است. تمرین خواندن: یکی از ارکان مهم زبان‌آموزی، مهارت خواندن است. خواندن از دو منظر روخوانی و درک مطلب، قابل بررسی است. دانش‌آموزان در پایه‌های پیشین، تمرین‌های قابل توجهی، برای بهبود کیفیت قرائت خود انجام داده‌اند. شایسته است معلمان پایه ششم نیز با توجه به پیوستگی محتوای کتاب‌های درسی فارسی و با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان از قبیل شرایط جسمانی، آمادگی ذهنی، رشد عاطفی و پرداختن هم‌زمان به مهارت‌های دیگر زبان‌آموزی، به تقویت مهارت خواندن دانش‌آموزان، همت گمارند.

آنچه در «خوانش» اهمیت دارد، توجه به تلفظ معیار واژه‌ها و جمله‌های زبان فارسی است که به درک درست کمک می‌کند. لوح فشرده با نام «کتاب‌گویا»، برای تحقق همین هدف، آماده شده است. بنابراین لازم است، در کلاس فرصتی برای گوش دادن به خوانش معیار فراهم آید.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

املا یکی از جلوه‌های مکتوب زبان است و زبان یک مهارت است و مهارت جز از راه تمرین و تکرار به دست نمی‌آید. تأکید معلمان بر کلمات دارای ارزش املایی، دانش‌آموزان را به سمت شناسایی

درست کلمات، رهنمون می‌سازد و دقت و توانایی تشخیص آنان را پرورش می‌دهد. در این کتاب اختصاص دو جلسه به املا پیشنهاد شده است. جلسه اول با هدف آموزش املا و اجرای فعالیت‌ها و تمرین‌های املایی که در همین جلسه آمده است و جلسه بعدی املای پایانی دو قسمتی باهدف ارزشیابی. در کتاب‌های راهنمای معلم سوم تا پنجم انواع املاهای متنوع و جالب توجه آمده است. معلمان پایه ششم می‌توانند از آنها بنابر مقتضیات کلاس بهره ببرند.

تمرین خواندن با رعایت لحن مناسب

روخوانی، گام‌هایی دارد. یکی از گام‌های آن، خواندن درست و روان متن است. گام بعدی روخوانی، رعایت لحن و آهنگ متن با توجه به شرایط محتوایی و متناسب با فضای حاکم بر متن است. «لحن» حس و حال بخشیدن به آهنگ خواندن و روح دمیدن به متن است. در کلاس‌های درس معمولاً به روخوانی صحیح متن توجه می‌شود ولی چگونگی لحن و آهنگ آن را آموزش نمی‌دهند؛ لذا آموزش خواندن، ناتمام رها می‌شود.

برای رفع این مشکل در سال‌های گذشته بر آموزش لحن خواندن تأکید کرده‌ایم. در پایه پنجم نیز در هر درس، یک جلسه به آموزش خواندن با لحن و آهنگ مناسب اختصاص می‌یابد. برای آموزش لحن، ابتدا از چهار دانش‌آموز که لحن خواندن متفاوتی دارند، بخواهید بند اول درس را به ترتیب بخوانند و دیگران کتاب را ببندند و فقط با دقت گوش بدهند. به این ترتیب، توجه دانش‌آموزان به لحن‌های مختلف به هنگام خواندن و تفاوت آن در اثرگذاری بر شنونده، جلب می‌شود. در ادامه به دانش‌آموزان بگویید که هر متن، لحن و آهنگ خاصی دارد. استفاده از لوح فشرده صوتی «کتاب گویا» در آموزش لحن مؤثر است. خواندن با لحن مناسب، مهارتی است که با گوش دادن به الگوی مناسب و تمرین و تکرار، حاصل می‌شود.

متن درس اول، لحن روایی – توصیفی دارد و جلوه‌های آفرینش خداوند را در قالب جملاتی روان و با لحنی ملایم به تصویر کشیده است.

- در لحن توصیفی آهنگ کلام، معمولاً ملایم و نرم است و آرامشی خاص دارد.
- لحن توصیف یک بخش می‌تواند در کنار لحن توصیف بخش دیگر کامل شود. مثلاً توصیف زیبایی‌های چیزی در کنار توصیف زشتی‌های چیز دیگر کامل‌تر می‌شود.
- به هنگام خواندن، دقت نظر و عنصر تخیل نقشی مهم دارند.
- این لحن از نظر معنای کلی آهنگ سخن به لحن روایی نزدیک است.

- نکاتی که به طور کلی در خواندن متن با لحن مناسب، مهم‌اند، عبارت‌اند از :
- ۱- در لحن روایی از تک‌لحنی خواندن متن پرهیز نمایید و به تناسب شخصیت‌ها به تغییرات مناسب آهنگ توجه کنید.
  - ۲- سرعت مناسب را در خواندن رعایت کنید تا تأثیرگذار شود.
  - ۳- فراز و فرودهای آوایی متناسب با جریان داستان را دقیقاً رعایت کنید، زیرا حالت کشش و انتظار را در شنونده برمی‌انگیزد و با ایجاد گسست‌های آوایی و وصل و درنگ‌های مناسب، او را به گوش‌دادن ترغیب می‌کند.
  - ۴- کلماتی را که می‌خواهید تأثیرگذار باشند، برجسته کنید. این کار با رعایت «تکیه» محقق می‌شود.
  - ۵- لازم است در میانه متن‌ها، حرف (و) به صورت ُ خوانده شود تا امتداد آوایی کلام حفظ شود. این مطلب از اهمیت زیادی برخوردار است که متأسفانه در کلاس کمتر به آن توجه می‌شود. رعایت این نکته در خواندن شعر نیز ضروری است.
  - ۶- مکث کردن از ابزارهای زیبایی لحن در خواندن است که باید به آن توجه شود؛ مکث به موقع و متناسب با جریان آوایی، بر زیبایی خواندن تأثیر می‌گذارد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

در بخش دوم از کتاب نگارش به فعالیت‌های نگارشی پرداخته می‌شود. اجرای فعالیت‌ها در کلاس، بر غنای کار می‌افزاید. فراگیران در سال‌های گذشته با مراحل بندنویسی آشنا شده‌اند. در پایه ششم نیز انتظار می‌رود که نوشته‌هایشان به آرایه‌های ادبی مزین شود.

● ارزشیابی

بخش عمده‌ای از اهداف و انتظارات آموزشی در حیطه مهارت‌ها قرار دارد. دانش‌آموز باید بتواند دانشی را که فراگرفته است در شرایط واقعی به کار گیرد. در این قسمت «آزمون عملکردی کتبی» پیشنهاد می‌گردد. فعالیت‌های بخش دوم فعالیت کتاب نگارش، که در نیمه اول زنگ در قالب مهارت نوشتن به انجام رسید (از آن جمله ساخت متن با کلمات ارائه شده و همچنین ادامه دادن

داستان درخت توت در یک بند)، نمونه‌هایی از آزمون عملکردی کتبی هستند. معلم می‌تواند نتیجه این عملکردها را از منظر ارزشیابی کیفی در دفتر مخصوص اطلاعات ثبت نماید.

جلسه ششم	
فعالیت کتاب نگارش (بخش ۳)	۵۰ دقیقه

کارگاه نویسندگی

کارگاه نویسندگی، که به نگارش خلاق می‌پردازد، یکی از بخش‌های مورد علاقه دانش‌آموزان است. دانش‌آموز در سال‌های پیش با این فعالیت و با این عنوان در کتاب درسی برخورد نداشته است. لذا برایش تازگی و جذابیت دارد. با اهمیت دادن معلمان به این بخش، انتظارات عمده آموزشی در مهارت نوشتن دانش‌آموزان محقق می‌شود. به کارگیری شیوه توصیف، معرفی محل زندگی و توضیح مفهوم مثل، از اهم فعالیت‌های این بخش در درس یک است. از دانش‌آموزان خواسته شده است تا در توصیف بهار از چند بیت شعر استفاده کنند. در ذیل دو نمونه شعر از ادبای شهر ادب نیشابور، با موضوع بهار می‌آید:

خیام :
 بر چهره گل نسیم نوروز خوش است
 بر طرف چمن روی دل افروز خوش است

عطار :
 جهان از باد نوروزی جوان شد
 شمال صبحدم مشکین نفس گشت

زهی زیبا که این ساعت جهان شد
 صبای گرم رو عنبر فشان شد

جلسه هفتم	
املا ی پایانی	۵۰ دقیقه

● املا

املا، درست نویسی شکل واژه‌هاست و یک مهارت زبانی محسوب می‌شود. این درس، براساس نمادها و نشانه‌های خط و قواعد نوشتاری زبان، کار تبدیل زبان گفتاری را به زبان نوشتاری بر عهده

دارد. یادگیری صحیح املا تنها از طریق حفظ طوطی‌وار کلمات حاصل نمی‌شود، به همین دلیل، آموزش املا حائز اهمیت است و می‌توان برای املا، مراحل زیر را در نظر گرفت:

- تمرکز بر خوب دیدن؛
- شناخت نشانه‌ها و نمادهای خطی؛
- یادسپاری سیما یا شکل نشانه‌ها؛
- به حافظه سپردن آوا، صدا یا تلفظ هر نشانه؛
- تشخیص شکل مکتوب هر صدا؛
- همگون سازی یا انطباق صدا با سیما (ملفوظ با مکتوب)؛
- تبدیل نشانه‌های آوایی به نشانه‌های خطی معیار؛
- نوشتن شکل درست ترکیبی کلمات.

در پی برداشتن این هشت گام، املا یا درست نویسی، محقق خواهد گشت. پس از اتمام جلسات آموزش هر درس، یک املا پایانی تقریری، شامل دو بخش برگزار نمایید. در بخش اول، املا تقریری اجرا می‌شود. متنی را تهیه کنید و با رعایت نکات مربوط به شمرده‌خوانی، رعایت صدای متعادل و رسا، نداشتن حرکت اضافی در کلاس به هنگام خواندن متن و...، آن را برای دانش‌آموزان بخوانید.

در بخش دوم و پشت همان برگه، به صلاحدید خود و بر اساس توانایی دانش‌آموزان، چند فعالیت املایی طراح کنید تا به آنها پاسخ دهند. مجموعه این دو بخش یک واحد کار املا را شکل می‌دهد. بهره‌گیری از رسانه: در برخی از جلسات املا همکاران محترم می‌توانند از مجلات متناسب با گروه سنی دانش‌آموزان بهره بگیرند.

درس دوم: پنجره‌های شناخت

● اهداف آموزشی

- ۱- پرورش روحیه ستایش پروردگار؛
- ۲- تأکید بر ذکر نام خداوند در آغاز هر کار؛
- ۳- تقویت شناخت پروردگار از راه بهره‌گیری از پنج حس ظاهر؛
- ۴- تقویت مهارت خوب گوش کردن؛
- ۵- تقویت مهارت خوب دیدن؛
- ۶- پرورش توانایی دقت و تأمل در پدیده‌ها.

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

● روش پیشنهادی تدریس

الگوی دریافت مفهوم براساس کمک به دانش‌آموزان در «یادگیری مؤثرتر مفاهیم» طراحی شده است. در این الگو مفاهیم و تعاریف به‌طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌گیرد بلکه او سعی می‌کند در طی یک فرایند، خود به مفهوم دست یابد.

این الگو از سه مرحله به نام‌های :

- ۱- ارائه نمونه‌ها
  - ۲- دستیابی به مفهوم
  - ۳- تحلیل شیوه تفکر سازمان یافته است.
- از این الگو می‌توان به خوبی در آموزش دانش‌های زبانی و ادبی (آموزش واژه‌های هم‌خانواده، مبالغه، تشبیه، منادا و...) بهره گرفت.

در هنگام بهره‌گیری از این الگو به نکته‌ها و گام‌های این راهبرد آموزشی، که در پی می‌آید، باید توجه داشت :

پیش از آغاز هر مرحله تدریس، عملکردی را که پس از آموزش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود، با آنان در میان بگذاریم.

گام اول : در این مرحله نمونه‌هایی از واژه‌های هم خانواده را با نشان واژه «بله» و واژه‌هایی را که هم خانواده نیستند با نشان واژه «خیر» مشخص می‌کنیم و بر روی تخته کلاس می‌نویسیم. نمونه‌های ارائه شده به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که موارد «بله» گویای مهم‌ترین ویژگی مفهوم مورد نظر و موارد «خیر» کاملاً با آن مفهوم نامربوط باشند، مانند :

- علم (بله)   ● پنجره (خیر)
- عالم (بله)   ● معلم (بله)
- حرف (خیر)   ● شریک (خیر)

در این مرحله دانش‌آموزان به مقایسه نمونه‌ها می‌پردازند و عامل یا عوامل مشترک نمونه‌ها را بررسی و برای آنها فرضیه‌سازی می‌کنند.

گام دوم : در این مرحله نمونه‌های مثبت و منفی جدیدی را بدون نشان واژه (بله، خیر) در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم تا فرضیه یا فرضیه‌هایی را که در مرحله پیشین در ذهن خود تصور کرده‌اند، رد یا تأیید کنند.

نمونه‌های جدید :

- تعلیم (?)   ● فرزانه (?)
- علوم (?)   ● تصویر (?)
- زنگ (?)   ● علامه (?)

در ادامه این مرحله از فراگیران می‌خواهیم برای مفهومی که به آن دست یافته‌اند، نامی برگزینند و نمونه‌های جدیدی بیان کنند.

گام سوم : در این گام از دانش‌آموزان می‌خواهیم درباره افکاری که در دو مرحله پیش داشته‌اند، صحبت کنند؛ مثلاً می‌توانیم از آنها بپرسیم در ابتدا چه فکر می‌کردید یا چگونه به این نتیجه رسیده‌اید؟ این پرسش‌ها آغاز خوبی برای یک بحث و گفت‌وگوی گروهی خواهد بود تا در آن راهبردهای شیوه تفکر خود را کشف کنند. در این مرحله، آنها راهی را که برای دستیابی به مفهوم طی کرده‌اند، بیان می‌کنند. هدف این مرحله این است که راه درست کشف مطالب را به گونه غیرمستقیم با دانش‌آموزان تمرین کنیم و مهارت‌های تفکر را در آنها رشد دهیم.

درک مطلب : پس از تدریس درس، دانش‌آموزان به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند. ایجاد فرصت تفکر، این فرایند را به تحقق هدف نزدیک می‌کند.

جلسه دوم	
۲۵ دقیقه	واژه آموزی
۲۵ دقیقه	بخوان و حفظ کن

واژه آموزی

دانش‌آموزان سال‌های قبل با کلمات هم‌خانواده آشنا شده‌اند. معلم می‌تواند کلمات هم‌خانواده را بر کارت‌های جداگانه بنویسد و از گروه‌ها بخواهد تا کلمات هم‌خانواده را جدا کنند. یا در برگه‌های آزمون عملکردی از دانش‌آموزان بخواهد تا کلمات هم‌خانواده را با خط به هم وصل کنند، یا... . به تعداد معلمان، تکنیک جهت ارائه مطلب آموزشی وجود دارد. مهم این است که بهترین شگرد متناسب با علاقه و سطح توانمندی‌های دانش‌آموزان انتخاب شود.

چند نمونه دیگر از کلمات هم‌خانواده درس دوم :

شناخت : شناختن، می‌شناختیم، شناختند

عجله : عجل، تعجیل

ارتباط : مرتبط، مربوط، رابطه

تفکر : متفکر، فکور، فکر، افکار

کشف : کاشف، اکتشاف، مکشف، مکاشفه

بحث : مباحثه، مبحث

بخوان و حفظ کن : ای مادر عزیز

خوب خواندن شعر، بر دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. به طور کلی شعر را باید خوب اجرا کرد و خواندن به تنهایی برای نشان دادن تمامی زیبایی‌های شعر، کافی نیست. «عباس یمنی شریف» معتقد است : «اگر کودک در برابر شعر این سه عکس العمل را داشته باشد، شعر به خوبی به او عرضه شده است :

۱- لذت و شور و شعف

۲- کنجکاوی و اکتشاف

۳- عمیق شدن فهم و ادراک»

شعرهای «بخوان و حفظ کن» اگر به صورت گروهی خوانده شود و تقریباً در اکثر جلسات فارسی به صورت تفتنی، جمع‌خوانی شود، راحت‌تر حفظ خواهد شد. نوشتن شعرها و معنی آن ضرورت ندارد، بلکه درک و رساندن پیام شعر، مهم است. به گروه‌های دانش‌آموزی باید فرصت کشف و معناسازی بدهیم. در زنگ شعر خوانی، می‌توان شعر پژوهی را نیز مدّ نظر قرار داد. در پایان قرائت شعر و بحث و گفت‌وگو پیرامون معنا و پیام شعر، پاسخ‌گویی به سؤالات «روخوانی و فهم» برای دانش‌آموزان تسهیل می‌گردد.

بهره‌گیری از رسانه: در این بخش می‌توان از موسیقی بدون کلام بهره جست، این امر تأثیر قرائت شعر را بیشتر می‌کند. همچنین به منظور ایجاد تنوع، می‌توان گاهی علاوه بر کتاب گویا، از دانش‌آموزان یا از اولیا جهت قرائت شعر و ضبط صدای آنان بهره گرفت. (نکته مهم: در هنگام ضبط به صحیح خواندن شعر توجه شود.)

جلسه سوم	
فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نگارشی، (بخش ۱): (املا و واژه آموزی)

در تمرین یک منظور از ارتباط بین کلمات، همان کلمات هم‌خانواده است.

تمرین ۲: اضافه شدن دو کلمه به یکدیگر را در صورتی که هر دو کلمه اسم باشند، مضاف و مضاف‌الیه می‌گویند. برای تشخیص دوترکیب «مضاف و مضاف‌الیه» و «صفت و موصوف» چند راه پیشنهاد می‌شود:

۱- اضافه کردن «ی» نکره به پایان کلمه اول، در این صورت اگر ترکیب معنادار بود «موصوف و صفت» است.

مثال: کوهی بزرگ: (کوه بزرگ موصوف و صفت)

کوهی دماوند (کوه دماوند مضاف و مضاف‌الیه)

۲- اضافه کردن علامت جمع «تر» به پایان کلمه دوم، اگر ترکیب معنادار بود موصوف و صفت است. مثال: کوه بزرگ‌تر.

در بخش دوم کلاس، تا زمانی که دانش‌آموزان کُند دست به انجام دادن فعالیت‌های نوشتاری مشغول‌اند، معلم می‌تواند فضای تمرین روخوانی متن درس را با رعایت لحن‌ها فراهم نماید.

لحن خواندن متون فارسی در ایجاد ارتباط تأثیرگذار با مخاطب، جایگاه ویژه‌ای دارد. دانش‌آموز باید در هنگام خواندن متن، با رعایت لحن مناسب، هم کلاسی‌های خود را به درک درستی از محتوا برساند تا به این ترتیب بهبود قرائت صحیح اتفاق بیفتد. منظور از «لحن»، رعایت حس و حال آوایی متناسب با فضای متن است. در این کار، توجه به فراز و فرود آوایی، رعایت درنگ یا مکث، تکیه، کشش و گسست آهنگ کلام، نقش بسیار مهمی دارد.

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	گوش کن و بگو

● املا

در این جلسه املا با هدف آموزش، برگزار می‌شود و بهره‌گیری از تکنیک‌های متنوع در انواع املا فضای یادگیری را برای دانش‌آموزان مفرح می‌سازد. ارجاع دانش‌آموزان به متن درس از طریق کلمه‌یابی، جمله‌یابی و... به کیفیت آموزش می‌افزاید.

گوش کن و بگو

در این فعالیت دانش‌آموز به دقت به متن داستان «رفتار نیکان» گوش می‌دهد سپس درباره آنچه شنیده است فکر می‌کند. در گام بعدی دانش‌آموزان در گروه درباره موضوع داستان گفت و گو می‌کنند و براساس آن به سؤالات پاسخ می‌دهند. اگر چنانچه فایل صوتی در اختیار معلمان نبود، خود به قرائت داستان با صدای رسا و رعایت لحن بپردازند. در ادامه، جدول نمایه اهداف فعالیت گوش کن و بگو می‌آید.

فعالیت	اهداف	افزایش تمرکز بر لحن کلام در متون شنیداری	تقویت توجه به لحن کلام متناسب با بافت	درک اطلاعات آشکار متن شنیداری	استنباط متن شنیداری	تلفیق و تفسیر اطلاعات متن شنیداری	بیان نتیجه دریافت شده از متن شنیداری	بحث و گفت‌وگو و اظهار نظر در مورد مطالب متن شنیداری
↓	←							
گوش کن و بگو	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی، (بخش ۲)

در تمرین یک از دانش‌آموزان خواسته شده است تاجای خالی کلمات را با حروف ربط و اضافه کامل کنند. «حرف» کلمه‌ای است که خود به خود معنی مستقلی ندارد اما برای پیوستن و نسبت دادن اجزای یک جمله به یکدیگر به کار می‌رود که در این صورت «حرف اضافه» خوانده می‌شود. یا برای ربط دادن دو کلمه یا دو جمله به یکدیگر به کار می‌رود، که در این صورت «حرف ربط» است. یا برای تعیین مقام کلمه در جمله آورده می‌شود که در این صورت به آن «حرف نشانه» می‌گویند. در تمرین دو، به منظور تحقیق و گزارش در کلاس، بر مهارت خوب دیدن و مشاهده دقیق تأکید شده است.

● ارزشیابی

در این درس می‌توان از آزمون مداد کاغذی بهره برد. این آزمون هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی قابل اجراست.

فصل دوم

دانایی و هوشیاری

اهداف

- ۱- تقویت مهارت فراشناخت در حوزه تفکر؛
- ۲- تقویت هوشمندی و دانایی دانش‌آموزان، به منظور آماده‌سازی آنان برای زندگی اجتماعی؛
- ۳- تقویت بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر در بهبود روابط میان فردی؛
- ۴- آشنایی بیشتر با نقش شهروندی از طریق تأثیر تفکر در توسعه مهارت‌های زبان آموزی.

طراحی واحدهای یادگیری فصل دوم

درس سوم: هوشیاری

● آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

از جمله روش‌های تدریس مناسب برای این درس می‌توان به روش نمایشی اشاره نمود.

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
بخوان و حفظ کن	۳۰ دقیقه

دانش زبانی

خواندن درست کلمه به درک مفهوم آن در جمله کمک می‌کند. می‌توان یافتن کلمات چند بخشی با معانی مختلف در جمله را در تکلیف شب دانش‌آموزان گنجاند.

بخوان و حفظ کن

شعر «سخن» گزیده‌ای از مثنوی «لیلی و مجنون» حکیم نظامی است. وی این شعر را با محتوای اندرز، خطاب به فرزندش در سی و شش بیت سروده است. در بیت نخست آن می‌گوید:

ای چارده ساله قُرّة العین   بالغ نظر علوم کونین...

مفهوم کلی این شعر بر «پرهیز از بیهوده‌گویی و دعوت به کم‌گویی، گزیده‌گویی و سنجیده‌گویی» استوار است و با ابیات و مثل‌های گوناگونی قرابت معنایی دارد. از آن جمله می‌توان به بیت زیر اشاره کرد:

کم‌گوی و گزیده‌گوی چون دُر   تا ز اندک تو جهان شود پر

همخوانی و جمع خوانی شعر در کلاس به روند حفظ شعر کمک می‌کند.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

فعالیت‌های نگارشی

هدف اصلی از طرح این فعالیت، تقویت توانمندی ساخت واژه بر پایه حروف مشترک است. ساخت واژه به گسترش دامنه واژه‌ها می‌انجامد.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

با توجه به کوتاهی متن این درس، «روش املا از حفظ» توصیه می‌شود. این روش مورد علاقه دانش‌آموزان و مؤثر برای تقویت حافظه است.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

فعالیت این بخش مربوط به خلاصه نویسی است. از ویژگی‌های مثبت این روش می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ایجاد نظم فکری؛
- طبقه بندی ذهنی؛
- گزیده گویی.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۳)

فعالیت شماره سوم این بخش به نقش خردمندی و دانایی در روابط اجتماعی و پرهیز از نزدیکی و دوستی با افراد نابخرد و تأکید دوست‌یابی اشاره دارد.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املا پایانی

املا پایانی

املا پایانی مثل سایر دروس شامل دو قسمت تقریری و فعالیت‌های املایی است. یکی از موارد مهم در تقریر املا توجه به تفاوت‌های فردی و تنظیم سرعت قرائت املاست.

درس چهارم: داستان من و شما

• اهداف آموزشی

- ۱- پرورش احساس مسئولیت دانش‌آموزان در قبال زبان فارسی؛
- ۲- آشنایی با نقش زبان فارسی؛
- ۳- قرار گرفتن در جریان سیرتاریخی زبان فارسی؛
- ۴- درک توانمندی‌های زبان فارسی به عنوان زبان معیار؛
- ۵- علاقه‌مندی به زبان فارسی و پاسداری از آن؛
- ۶- کسب مهارت و توانایی در خواندن متون مختلف نظم و نثر فارسی.

• آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

این درس را، که متن آن به شیوه شخصیت بخشی سامان یافته است، می‌توان به شیوه پرسش و پاسخ تدریس نمود.

مراحل اجرای روش تدریس پرسش و پاسخ :

● **مرحله نخست، بیان و شرح هدف :** در مرحله حاضر، معلم هدف درس را، که آشنایی با زبان فارسی است، اعلام می‌کند و آن را برای درک بیشتر دانش‌آموزان شرح می‌دهد. شرح و بیان هدف باید با استفاده از واژه‌های ساده و عاری از ابهام باشد تا از تفسیر پذیری هدف پیشگیری شود. گفته‌ها باید به قدری روشن‌تر باشد که تفسیر ذهنی دانش‌آموزان سبب انحراف فکری آنان نگردد.

● **مرحله دوم، پرسش و پاسخ :** در این مرحله معلم تلاش می‌کند با پرسش‌های پیگیر در حوزه شناخت زبان، دانش‌آموزان را ترغیب کند تا پاسخ‌های مناسبی را ارائه دهند. همه پرسش‌ها نباید از جانب معلم باشد بلکه معلم باید دانش‌آموزان را هم به طرح سؤال تشویق نماید. معلم نباید به سادگی به پرسش‌های دانش‌آموزان پاسخ دهد و خود نیز پرسش‌های ساده و پیش پا افتاده مطرح نکند و پاسخ‌های ناقص به دانش‌آموزان ندهد.

● **مرحله سوم، نتیجه گیری:** معلم در این مرحله به جمع بندی و مستحکم سازی آموخته‌های دانش‌آموزان می‌پردازد. این جمع‌بندی به سازماندهی پایانی موسوم است، یعنی فعالیت ذهنی گوناگون ایجاد شده باید به نتیجه‌ای ختم شود. در این مرحله هم معلم باید از پرسش و پاسخ کمک بگیرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	واژه آموزی
۳۰ دقیقه	حکایت

واژه آموزی

یکی از روش‌های مناسب برای این بخش بهره‌گیری از کارت‌های بازی است. حکایت این بخش به اهمیت علم و دانش واقعی اشاره دارد و همچنین به اهمیت عمل‌گرایی و بهره‌مندی از دانش می‌پردازد.

جلسه سوم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)
۲۰ دقیقه	تمرین خواندن (روخوانی)

یکی از نکات قابل توجه در این بخش اجرای فعالیت‌های نوشتاری در کلاس در قالب کار گروهی با نظارت معلم است.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

● املا

بهره‌گیری از تکنیک املاي پای تخته‌ای با توجه به تعداد لغات جدید درس پیشنهاد می‌گردد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۲)

در انجام دادن فعالیت‌های نگارشی با هدف تولید متن می‌توان از روش بارش فکری بهره گرفت. در ضمن گاهی دانش‌آموزان می‌توانند متن‌ها را به صورت گروهی تولید کنند.

● ارزشیابی

در ارزشیابی، آزمون عملکردی از نوع موقعیت شبیه‌سازی شده، در تثبیت و تعمیق محتوای آموزشی مؤثر است.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۳)

فعالیت‌های نگارشی (بخش ۳)

آموزش و دست‌ورزی ساده نویسی به روش‌های گوناگون موجب گزیده‌گویی و پرهیز از طولانی کردن جملات می‌گردد. افزون بر این، با توجه به اینکه در سال آینده فراگیران به آموزش بازنویسی بر مبنای ساده نویسی می‌پردازند شایسته است این روش به صورت جدی آموزش داده شود.

جلسه هفتم	
۵۰ دقیقه	املاي پایانی

املاي پایانی با هدف ارزشیابی فرایندی و تکمیل آموزش املا در دو شکل تقریری و فعالیت‌های املاي اجرا می‌گردد.

درس پنجم: هفت خان رستم

• اهداف آموزشی

- ۱- آشنایی با فردوسی شاعر بزرگ و حماسی؛
- ۲- آشنایی با ادبیات حماسی فارسی؛
- ۳- ایجاد روحیه پایداری و ایستادگی در برابر مشکلات؛
- ۴- ایجاد نگرش مثبت به میهن دوستی و اعتقادات ملی؛
- ۵- تقویت تفکر انتقادی و پیدا کردن روش های حل مسئله.

• آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

• روش تدریس

الگوی یاددهی - یادگیری

الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده: اساس این الگو را نظریه معنی دار آزوبل تشکیل می دهد. در این الگو ساخت شناختی و تغییراتی که در اثر یادگیری در آن صورت می گیرد، زیر مبنای اصلی یادگیری به شمار می رود. منظور از ساخت شناختی، مجموعه اطلاعات، مفاهیم، اصول و تعمیم های سازمان یافته ای است که دانش آموز قبلاً آموخته است.

• اهداف کلی الگوی آموزشی پیش سازمان دهنده:

- ۱- معلم اهداف، مفاهیم و اصول جدیدتری را به دانش آموز بشناساند.
- ۲- معلم یادگیری معنی دار را با پیوند دانش ها، مهارت ها و نگرش های تازه با ساخت شناختی فرد ایجاد کند.
- ۳- معلم الگوی پیش سازمان دهنده را برای تقویت، تثبیت و تعمیق ساخت شناختی دانش آموزان تدوین کند.

نکته مهم : پیش سازمان‌دهنده‌ها خلاصه‌ای از درس جدید نیست، بلکه خود مطلبی جدید و کلی‌تر از درس است.

● روش اجرا

۱- ارائه پیش سازمان‌دهنده :

الف) معلم پیش سازمان‌دهنده را که مطالب کلی‌تر است ارائه می‌دهد. مثلاً درباره ادبیات حماسی ایران و چگونگی پیدایش آن مطالبی کلی بیان می‌کند.

ب) اهداف درس و انتظارات آموزشی را تشریح و توصیف می‌کند.

پ) اطلاعات قبلی دانش‌آموزان را برای فهم بهتر مطالب جدید بر می‌انگیزد.

۲- ارائه مطالب و مفاهیم درس جدید :

الف) معلم مفاهیم و اطلاعات درس را به مثابه یک نمونه از ادبیات حماسی توضیح می‌دهد.

ب) در این مرحله استفاده از روش‌های ایفای نقش، نمایش فیلم و پویانمایی، قرائت اشعاری از فردوسی و بحث و گفت‌وگو قابل استفاده است.

پ) نکته مهم اینکه معلم متن درس را به صورت تصویری کلی عرضه کند تا دانش‌آموزان ارتباط آن را با پیش سازمان‌دهنده به خوبی احساس کنند.

۳- تحکیم «ساخت شناختی» با ارائه مثال :

● معلم مثال‌ها و شواهد دیگری از اشعار فردوسی را می‌خواند تا آنچه در پیش سازمان‌دهنده معرفی گردید به خوبی در ساخت شناختی دانش‌آموز سازماندهی شود.

در این الگو، مفاهیم کلی و مجرّد و گسترده در سطوح بالاتر و مفاهیم جزئی‌تر و عینی‌تر در سطوح پایین‌تر قرار می‌گیرند. اگر ساخت شناختی دانش‌آموز و ساختار درس زبان و ادبیات فارسی را به شکل یک هرم تصوّر کنیم شکل زیر را می‌توان برای درس هفت خان رسم نمود.

چند فعالیت برای تقویت ساخت شناختی دانش آموز :

- ۱- مطالب کلی را همواره به مثابه پیش سازمان دهنده عرضه کند.
- ۲- از دانش آموز بخواهد تا ویژگی های اصلی درس جدید را بیان کند.
- ۳- اصطلاحات و توضیحات جدید را به طور دقیق و روشن بیان کند.
- ۴- از آنان بخواهد که چگونگی ارتباط مطالب جدید را با ساخت شناختی خود بیان کند.
- ۵- از آنان بخواهد که مثال ها و نمونه های دیگری برای مفاهیم درس ارائه دهند.
- ۶- از آنان بخواهد که مطالب و مفاهیم درس را به زبان رایج امروز بیان کنند.

حماسه : حماسه در لغت به معنای دلاوری و شجاعت آمده است. در اصطلاح عبارت است از آثار منظوم و منثوری که از دلاوری ها و رشادت های مردان بزرگ در میدان کارزار حکایت نماید. به عبارت دیگر حماسه، آثار وصفی است که بر اعمال پهلوانی، مردانگی، افتخارات و بزرگی های یک قوم یا یک فرد مبتنی باشد. حماسه را، به لحاظ موضوع، به چهار نوع می توان تقسیم نمود :

- ۱- **حماسه / اساطیری :** به حماسه هایی گفته می شود که بر مبنای اساطیر در زمان ماقبل تاریخ شکل گرفته باشد مانند گیل گمش و بخش نخست شاهنامه فردوسی.
- ۲- **حماسه پهلوانی :** اساس آن را پهلوانی تشکیل می دهد. مانند داستان رستم در شاهنامه و ظفر نامه حمدالله مستوفی.

- ۳- **حماسه دینی :** عبارت است از حماسه ای که موضوع مرکزی آن را دین تشکیل داده باشد و قهرمانان با رعایت اصول دینی به نبرد برخاسته باشند، مانند خاوران نامه ابن حسام.
- ۴- **حماسه عرفانی :** در این نوع از حماسه، داستان مطابق موضوعات عرفانی شکل می یابد، مانند تذکره الاولیا، منطق الطیر.

برای حماسه ویژگی های متعددی بر شمرده اند. از آن جمله می توان به جنگاوری، وجود جهان پهلوان، عنصر نیرومند ذهنی و خارق العاده بودن اعمال قهرمانان اشاره نمود.

درس هفت خان به لحاظ محتوایی و ویژگی در گروه حماسه پهلوانی قرار می گیرد.

بهره‌گیری از رسانه: در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌های آموزشی مرتبط با موضوع هفت‌خان بهره گرفت. همچنین نرم‌افزارهایی مبتنی بر کتاب شاهنامه طراحی گردیده است که به فراخور شرایط کلاس می‌توان از آنها استفاده کرد.

جلسه دوم	
۲۰ دقیقه	دانش زبانی
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های کتاب نگارش (بخش ۱)

دانش زبانی

مبالغه: مبالغه در لغت به معنای به نهایت رساندن و غلو کردن یا بزرگ‌نمایی در چیزی است و در اصطلاح، آن است که نویسنده برای تزین کلام خود، در وصف چیزی بزرگ‌نمایی نماید. مثلاً پدری که به فرزندش می‌گوید «هزار بار گفتم اول درس، بعد بازی» در سخنش مبالغه کرده است. از نمونه‌های مبالغه در شعر می‌توان می‌توان به مورد زیر اشاره نمود.

ز سُم ستوران در آن پهن دشت زمین شد شش و آسمان گشت هشت (فردوسی)
کنایه: کنایه پوشیده سخن گفتن درباره امری است که گوینده آن به هر دلیل نمی‌خواهد پیام صریحاً گفته شود. برای مثال، کسی که به همکارش می‌گوید «فرصت سر خاراندن ندارم» به کنایه این پیام را می‌دهد که کارم فشرده و زیاد است و مسئله «خاراندن سر» مطرح نیست. کنایه سبب درنگ خواننده می‌شود، ذهن او را به تلاش و می‌دارد و حالات را برای او محسوس می‌سازد. این هم نمونه‌ای از کنایه در شعر:

فتاد از پای، کرد از عجز فریاد زشاخی مادرش آواز در داد

در بیت بالا، «فتاد از پای» کنایه از این است که ناتوان شد.

شرح دو جلسه از درس پنجم آمده است. تدریس تا جلسه هفتم به مانند دروس یک تا چهار به آموزگاران توصیه می‌شود. از آنجایی که درس هفت خان رستم درس پایانی فصل است، سه جلسه به صورت جداگانه به «بخوان و بیندیش»، «کارگاه درس پژوهی» و «هنر و سرگرمی» و در صورت لزوم به ارزشیابی پایان فصل اختصاص می‌یابد.

بخوان و بیندیش

«دوستان همدل» داستانی است از محمدرضا سرشار (رهگذر) پژوهشگر، منتقد و نویسنده (متولد ۱۳۳۲). آثار وی تاکنون ۲۶ جایزه را به خود اختصاص داده است. ایشان به مدت ۲۴ سال گوینده برنامه «ظهرجمعه»ی رادیو بود. این داستان به اهمیت و ارزش محبت و همدل بودن انسان‌ها اشاره می‌کند. این ارزش در شعر مولانا نیز مشهود است :

ای بسا هندو و تُرک هم‌زبان	ای بسا دو ترک چون بیگانگان
پس زبان همدلی خود دیگر است	همدلی از هم‌زبانی بهتر است

در پرداختن به این فعالیت مهم، ایجاد فرصت صامت خوانی متن توسط دانش‌آموزان و پس از آن پاسخ‌گویی به سؤالات درک و دریافت، به صورت فردی و شفاهی، همچنان مانند فصل‌های دیگر، مورد تأکید است.